

8. Пасенюк О. Адміністративне судочинство як засіб утвердження верховенства права у вітчизняному конституційному устрої // Право України. – 2014. – №3. – С. 21-22.

9. Смокович М. Принцип верховенства права: застосування під час розв'язання виборчих спорів // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2013. – №1. – С. 26-33.

10. Список вищих судів по країнам // https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%B2%D1%8B%D1%81%D1%88%D0%B8%D1%85_%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2_%D0%BF%D0%BE_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BC.

11. Фесенко Л. Організаційно-правові аспекти функціонування спеціалізованих судових органів у країнах Європи // Право України. – 2011. – №8. – С. 252.

12. Шаповал В. Джерела конституційного права України: питання теорії та практики // Право України. – 2014. – №9. – С. 164.

УДК 342.45

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПРИСТРОЇВ ДИСТАНЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

Пунда О.О.

(кандидат юридичних наук, доцент, докторант Університету ДФС України)

Анотація. У статті досліджуються питання здійснення права на свободу пересування. Дана оцінка перспектив правового регулювання використання електронних пристроїв контролю. Запропоновано визначення електронного пристрою дистанційного контролю пересування.

Ключові слова: право на свободу пересування, використання електронних пристроїв, контроль руху, правове регулювання.

Punda O.O. Administrative and legal regulation the Usage of Electronic Devices for Supervisory Control.

In this article the problems of the right to freedom of movement have been researched. The evaluation of the prospects of the legal regulation of the usage of electronic devices for supervisory control has been done. A definition of an electronic device for supervisory control has been proposed.

Key words: right to freedom of movement, usage of electronic devices, supervisory control, evaluation of the prospects, legal regulation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. До групи прав, що опосередковують окремі прояви свободи поведінки особи належить особисте немайнове право фізичної особи на свободу пересування.

Право на свободу пересування включає в себе такі складові елементи: право вільного пересування без контролю (супроводу) по території України та за її межами; право на виїзд за межі України та на безперешкодне повернення (для громадян); правова гарантія унеможливлення видворення (право на захист від видворення); правова гарантія захисту від безпідставного та необґрунтованого обмеження права на свободу пересування та правові гарантії особливих умов доступу на окремі території публічного та приватного характеру. Визначені у національному законодавстві права людини, що стосуються свободи перебування, включають як органічний елемент і право на вільний вибір місця її проживання (перебування).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Сучасне законодавство радикально розширило сферу

правового впливу у частині регулювання суспільних відносин щодо благ нематеріального характеру як об'єктів адміністративно-правового впливу. В цілому, ступінь наукової розробки проблеми особистих немайнових прав людини є досить високим, про що свідчить масив публікацій теоретичного та практичного характеру. В той же час динамізм відносин у сфері особистих немайнових прав людини, нові технологічні розробки, винайдення нових напрямків та способів їхнього застосування призводять до необхідності адекватного сучасного та перспективного врегулювання цих відносин.

Аналіз сучасних наукових доробок дозволяє констатувати прикру відсутність широкого наукового інтересу до здійснення окремих особистих немайнових, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, серед яких і право на свободу пересування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашого дослідження є оцінка перспективності правового регулювання використання електронних пристрів контролю пересування.

Закріплення особистих немайнових прав у законодавстві відображає євроадаптаційний напрям реформування вітчизняної правової системи. Справа у тому, що зміст положень національного законодавства відтворює положення Протоколу №4 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод (євроконвенції), який гарантує деякі права і свободи, що включені до Конвенції та Першого протоколу до неї від 16 вересня 1963 року, підписаного представниками держав-членів Ради Європи у Страсбурзі.

Зокрема, у зазначеному протоколі містяться такі правові гарантії свободи пересування: по-перше, це заборона позбавлення волі особи лише на підставі неспроможності виконати своє договірне зобов'язання; по-друге, це заборона вислання громадян шляхом застосування цього заходу в індивідуальному або колективному порядку (так само, як і заборона колективного вислання іноземців); по-третє, це заборона позбавлення громадянина права в'їзду на територію держави, свого громадянства; і нарешті, четверте принципове положення – окреслення особливих умов обмеження права на свободу пересування, до яких відносяться лише ті, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської або національної безпеки, для забезпечення громадського порядку, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Питанням регулювання свободи пересування присвячено також статтю 1 (процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців), вміщену у Протоколі №7 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод від 22 листопада 1984 року. До числа зазначених процедурних гарантії належать такі: іноземець, який законно проживає на території держави, не може бути висланий за її межі інакше як на виконання рішення, прийнятого відповідно до закону, і повинен мати можливість наводити аргументи проти свого вислання, вимагати перегляду своєї справи, бути представленим з цією метою перед компетентним органом або перед особою чи особами, призначеними цим органом; іноземець може бути висланий до здійснення вищезазначених прав, якщо таке вислання є необхідним в інтересах публічного порядку або зумовлюється міркуваннями національної безпеки.

М.І. Хавронюк зазначає: «За ст.33 Конституції України свобода пересування і право на вільний вибір місця перебування належить кожній людині, яка на законних підставах перебуває на території України, і включає у себе: а) свободу пересування по території України; б) право на вільний вибір постійного чи тимчасового місця проживання на території України; в) право вільно залишати територію України; г) право громадянина України в будь-який час повернутися в Україну. Перші три складові права на вибір місця перебування можуть бути обмежені законом (але не підзаконним актом). Четверта будь-яким обмеженням не підлягає» [1]. Далі автор вказує, що практично одне обмеження останнього з зазначених елементів існує, «і відповідність його Конституції України нами ставиться під сумнів». Мова йде про положення статті 29 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».

У адміністративно-правовій сфері зазначеному питанню присвячено положення Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року [4].

Сьогодні активним впливом на зазначені вище відносини, крім норм адміністративного права відзначається також, право екологічне (особливо у сфері права екологічної безпеки). Екологічне право містить ефективний механізм охорони та захисту життя, здоров'я та безпеки людини публічно-правового характеру.

На прикладі права на свободу пересування можна продемонструвати органічну взаємодію між публічно-правовими механізмами правового регулювання: конституційне право визначає загальний зміст цього права; адміністративне та екологічне – окреслюють імперативні обмеження та особливі умови регулювання його здійснення.

Вітчизняне законодавство не приділяє уваги питанням практичного використання електронних пристроїв контролю за пересуванням громадян. Сучасні технічні пристрої електронного контролю пересування набувають виняткового поширення, задовольняючи не лише інтереси охорони громадського порядку, але й суто приватні потреби окремих осіб, які бажають контролювати пересування інших. Наприклад, інноваційна система контролю переміщення й охорони вантажів система «Слідопит-У» яка являє собою мобільну охоронну систему, що забезпечує дистанційний контроль несанкціонованого розкриття вантажу з прив'язкою до місця і часу, забезпечуваної супутниковими радіонавігаційними системами ГЛОНАСС/GPS за допомогою GSM.

Система здійснює дистанційний контроль місця розташування (точність визначення географічних координат до 5 метрів) і цілісності будь-яких видів тари, застосовуваної для перевезення вантажів автомобільним, а також водним (річковим) і залізничним транспортом в Україні і СНД і дозволяє вирішити наступний ряд завдань: дистанційне відстеження переміщень охороняємих вантажів за допомогою супутникових радіонавігаційних систем ГЛОНАСС/GPS; безперервний контроль цілісності тари (контейнерів, вагонів й цистерн), у якій перевозиться вантаж, незалежно від виду тари; негайне оповіщення операторів пунктів охорони при спробі розкриття тари, з точною вказівкою місця і часу розкриття, у тому числі в процесі руху; супровід контейнерних перевезень від відправника вантажу до вантажоодержувача під час перевезення різними видами транспорту. В пристрої використовується приймач супутникових навігаційних сигналів систем ГЛОНАСС/GPS, що дозволяє з високою точністю в будь-якій точці світу визначати місцезнаходження пристрою (розташованого, наприклад, на вантажі), та GSM / GPRS – модем, що передає телеметричну інформацію на сервер системи [5].

Також, численні технічні прилади, поширені у побуті, можуть мати «подвійне» призначення. Наприклад, сучасні мобільні телефони одночасно дають можливість задоволення не лише комунікативних потреб їхніх власників, але й завдяки можливостям дистанційного позиціонування створюють можливість визначення місцеперебування абонента з похибкою не більше декількох десятків метрів.

Спробуємо визначитись у цьому питанні, і для початку дати власне тлумачення поняття «електронний пристрій контролю пересування». *Під цим пристроєм ми пропонуємо розуміти науково-технічні засоби, які дозволяють шляхом розміщення на певному об'єкті визначити його місце перебування та/або маршрут його руху.* Крім таких засобів, основним призначенням яких є здійснення контролю-нагляду за пересуванням об'єктів, необхідно вести мову і про «пристрої з можливостями їх дистанційного позиціонування», для яких зазначена властивість не є основним функціональним призначенням (мобільний телефон).

Правовий режим використання таких пристроїв повинен відрізнитися. Так, електронний пристрій контролю пересування може застосовуватись для нагляду за пересуванням фізичних осіб або їх транспортних засобів шляхом розміщення на тілі, одязі, у речах або у транспортному засобі. Батьки малолітньої особи, опікуни особи, визнаної недієздатною, патронатний вихователь дитини, яка залишилась без батьківського

підкування, повинні мати право на використання зазначених приладів для нагляду за пересуванням своїх дітей або підопічних, також використання таких пристроїв повинно бути врегульовано щодо працівників, службовців в межах виконання ними трудових обов'язків. При цьому останні повинні повідомлятися про факт використання пристрою для контролю їхнього пересування у відповідній формі. Застосування цих засобів щодо інших осіб може здійснюватися лише відкрито (з обов'язковим про це повідомленням) і винятково з їхньої усвідомленої згоди.

Щодо «пристроїв з можливостями їх дистанційного позиціонування» то їх володілець повинен бути обізнаний з такою функцією, а можливість використання (наприклад, шляхом звернення до оператора мобільного зв'язку) повинна обумовлюватись окремо при укладенні угоди про обслуговування абонента. Персональне коло осіб, дозвіл на визначення свого місцеперебування яким надає володілець пристрою, також повинно визначатись ним особисто.

Вважаємо, що у зазначених вище випадках мова йде про необхідність забезпечення такого компонента права на свободу пересування, як *«таємниця пересування»*. Особі повинна бути гарантована таємниця її пересування в межах певної території, маршруту, зупинки та їх хронометрування.

Іншим важливим елементом, пов'язаним з проблемою забезпечення таємниці пересування, є питання правомірності провадження заходів пов'язаних, зі стеженням за особою, що досить часто супроводжується використанням науково-технічних засобів фіксації пересування особи.

Зазвичай проведення таких дій здійснюється у межах публічно-правової діяльності по боротьбі зі правопорушеннями і має на меті отримання доказового матеріалу про підготовку або вчинення проступків. Так, зазначеним правом (здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно-, відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів) наділені підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (пункт 11 частини 1 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року) [6]. Проте обов'язковою умовою провадження таких дій є попереднє заведення оперативно-розшукової справи (стаття 9 цього Закону).

Тобто розшукове спостереження полягає у таємному, цілеспрямованому, систематичному, безпосередньому візуальному або опосередкованому (за допомогою оперативно-технічних засобів) сприйнятті діяння особи (осіб) та явищ (подій, фактів, процесів), що є важливими для вирішення конкретних завдань оперативно-розшукової діяльності, їх фіксації та реєстрації. Науковці у сфері оперативно-розшукової діяльності, пропонують відрізнити спостереження від слідчого експерименту та аналогічних заходів, що провадяться приватними детективами [7].

В Україні відсутній нормативно-правовий акт, який би регулював діяльність у сфері приватного розшуку, що, проте, не означає її відсутність на практиці. Повноваження по проведенню спостереження та особливо такої їх форми як зовнішнє спостереження (супроводження), належать до сфери діяльності правоохоронних органів держави. А тому є закономірним запитання: чи буде проведення подібних дій приватними особами завжди протиправним?

Вважаємо, що приватні особи можуть вдаватися до зовнішнього спостереження, контролю маршруту руху певної особи або транспортного засобу, за певних умов визначених імперативно (наприклад, у випадку запобігання порушенню або зловживанням правами). З боку таких осіб матеріали, отримані внаслідок проведення подібних дій, можуть набути статус доказових і дати можливість звертатися до компетентних державних органів, їх посадових осіб або до суду за захистом свого порушеного права. Принципово можна стверджувати, що особа, яка вдається до застосування зовнішнього супроводження (негласного), реалізує таким чином своє право на самозахист від наявного або ймовірного порушення чи протиправного посягання.

Наприклад, подібні дії можуть вчинятись щодо працівника з боку представників адміністрації або власника підприємства з метою запобігання порушення права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, або встановлення зовнішнього супроводження працівників поштових служб з метою спостереження за діями водіїв та супроводжуючого персоналу при перевезенні пошти.

Контроль за пересуванням може також здійснюватись за допомогою спеціальних пристроїв синхронного (одночасного) фіксування параметрів пересування. Такі технічні пристрої отримали назву «індикатор параметрів руху», або «чорний ящик». У обов'язковому порядку зазначеними приладами обладнуються військові та цивільні авіатранспортні літаки всіх видів. Проте сьогодні зазначені пристрої використовуються також у механізмах та устаткуванні, призначеному для окремих видів робіт. Наприклад, зазначеними індикаторами обладнуються вантажопідйомні механізми. Індикатор параметрів руху дозволяє провести зчитування інформації щодо різних параметрів використання транспортних засобів. В першу чергу – щодо технічних умов експлуатації та вимірювання швидкості руху. У контексті можливості визначення швидкості пересування набуває поширення світова практика встановлення таких індикаторів на автомобілях правопорушників, які притягались до відповідальності за порушення правил водіння (що передусім має місце при порушенні швидкісного режиму). Розміщення індикатора «чорного ящика» дає змогу проконтролювати дотримання умов звільнення або пом'якшення відповідальності такої особи – водія, а тому є ефективним засобом превенції повторного правопорушення.

Вважаємо, що використання таких пристроїв може мати місце лише за умови згоди фізичної особи (крім випадків, визначених законодавством, коли зазначений пристрій використовується як елемент обов'язкового примусового обтяження права на керування автотранспортом).

Висновки. Таким чином, у національній правовій системі існує прогалина у правовому регулюванні в частині визначення можливостей та випадків використання чисельних електронних пристроїв дистанційного контролю, порядку та правил здійснення такої діяльності та органів держави на які б було покладено функції адміністративно-правового регулювання у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Офіц. текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина [Текст]: Навч. посібник / Під ред. М.І. Хавронюка. – К.: Вид-во А.С.К., 2003. – С.156.
2. Ромовська З. Особисті немайнові права фізичних осіб [Текст] /Зорислава Ромовська// Українське право. – 1997. - №1. – С.47-60. – С.59;
3. Пікінер К.В. Свобода на пересування та вибір місця проживання як суб'єктивне цивільне право громадян [Текст] / Пікінер К.В. // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – №2. – С.97-99.
4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 р. [Текст] // Урядовий кур'єр. – 2004. – №7. – С.22;
5. Рекламні матеріали (розділ «Новини») [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.tvset.com.ua/ukraine/about/news/>
6. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18.02.1992р. № 2135 – XII / Верховна Рада України. База «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
7. Оперативно-розсыскная деятельность : учебник / под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, А.Ю. Шумилова. – М. : Инфра-М, 2002. – С.376-378.